

ویژه نامه
شهادت امام محمد باقر علیه السلام

ویژه نامه

شهادت امام سجاد علیه السلام

علی بن حسین بن علی بن ابی طالب، مشهور به امام سجاد و زین العابدین (۳۸-۹۵ق)، چهارمین امام شیعیان. مدت امامت وی ۳۵ سال بود. امام سجاد علیه السلام در واقعه کربلا حضور داشت ولی به علت بیماری، در جنگ شرکت نکرد. لشکر عمر بن سعد پس از شهادت امام حسین علیه السلام او را همراه اسیران کربلا به کوفه و شام بردند. خطبه امام سجاد در شام باعث آگاهی مردم از جایگاه اهل بیت شد. واقعه حره، نهضت توأیین و قیام مختار در زمان امام سجاد علیه السلام روی داد. مجموعه ادعیه و مناجات امام سجاد علیه السلام در کتاب صحیفه سجادیه گرد آمده است. رساله الحقوق، رساله ای کوچک درباره تکالیف بندگان در برابر خدا و خلق خدا، منسوب به اوست. بنابر روایات شیعه، امام سجاد علیه السلام به دستور ولید بن عبد الملک با سم به شهادت رسید. مدفن وی در قبرستان بقیع کنار قبر امام حسن مجتبی علیه السلام، امام محمد باقر علیه السلام و امام جعفر صادق علیه السلام است.

زندگی نامه

علی بن حسین بن علی بن ابی طالب، مشهور به امام سجاد علیه السلام و امام زین العابدین علیه السلام، چهارمین امام شیعیان و فرزند امام حسین علیه السلام است و بنا بر قول مشهور، در سال ۳۸ق متولد شده است. بر این اساس، وی بخشی از حیات امام علی علیه السلام و نیز دوران امامت امام حسن مجتبی علیه السلام و امام حسین علیه السلام را درک کرده است. اما بنابر روایات دیگر، تولد امام چهارم شیعیان، حدود سال ۴۸ق دانسته شده است. [نیازمند منبع]

نام و نسب مادر علی بن حسین، از مسائل اختلافی است؛ شیخ مفید نام مادر وی را شاه زنان، دختر یزدگرد [مفید، الارشاد، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۱۳۷]. و شیخ صدوق، او را دختر یزدگرد، پسر شهریار پادشاه ایران می داند که هنگام وضع حمل او از دنیا رفته است. [شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا، ۱۳۸۷ش، ج ۲، ص ۱۲۸].

امام سجاد علیه السلام: «پسرک من! بر بلا شکیبیا باش و به حقوق دیگران تجاوز مکن و کسی را یاری مکن که زیان آن برای تو بیش از سود آن برای اوست.» (شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۱۶۰).

کنیه امام چهارم شیعیان، ابوالحسن، ابوالحسن، ابومحمد و ابو عبدالله گزارش شده [ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ۱۴۱۴ق، ج ۴، ص ۳۸۶؛ کسروی، موسوعة رجال الكتب التسعة، ج ۳، ص ۶۴؛ ابوحاتم رازی، الجرح والتعديل، ج ۶، ص ۱۷۸؛ دولابی، الکنی و الاسماء، ج ۱، ص ۱۴۷؛ سیوطی، طبقات الحفاظ، ص ۳۷؛ ذهبی المقتنی فی سرد الکنی، ج ۱، ص ۱۹۹؛ مزی، تهذیب الکنی، ج ۱۳، ص ۲۳۶]. و القاب وی، زین العابدین، سیدالساجدین، سجاد، هاشمی، علوی، مدنی، قرشی، علی اکبر است. [ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ۱۴۱۴ق، ج ۴، ص ۳۸۶؛ ذهبی، العبر، ج ۱، ص ۸۳؛ مزی، تهذیب الکنی، ج ۱۳، ص ۲۳۶؛ ابن تغری، النجوم الزاهرة، ج ۱، ص ۲۲۹؛ ابن خَلکان، وفيات الاعیان، ج ۳، ص ۲۶۶؛ ابن حجر عسقلانی، تهذیب التهذیب، ج ۷، ص ۲۳۱؛ کسروی، موسوعة رجال الكتب التسعة، ج ۳، ص ۶۴]. امام سجاد علیه السلام در زمان خویش به نام های «علی الخیر»، «علی الاصغر» و «علی العابد» شهرت داشته است. [ابن سعد، الطبقات الکبری، ج ۵، ص ۲۲۲؛ ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ۱۹۶۲م، ج ۱۵، ص ۲۷۳].

تاریخ دقیق شهادت امام سجاد علیه السلام روشن نیست؛ برخی آن را ۹۴ [الإتحاف بحب الأشراف، الشبروی، ص: ۲۷۶] و برخی دیگر سال ۹۵ دانسته اند. [شیخ مفید، الإرشاد، ج ۲، ص ۱۳۷؛ کلینی، الکافی، ۱۴۰۷ق، ج ۱، ص ۴۶۶؛ مسعودی، مروج الذهب، ج ۳، ص ۱۶۰]. درباره روز درگذشت امام سجاد هم اختلافاتی وجود دارد؛ از جمله شنبه [امین، أعیان الشیعة، ۱۴۰۳ق، ج ۱، ص: ۶۲۹]. ۱۲ محرم، [الإتحاف بحب الأشراف، الشبروی، ص: ۲۷۶] و ۲۵ محرم. [منتهی الآمال، شیخ عباس قمی،

ج ۲، ص: ۱۱۶۷]. گزارش های دیگری نیز از جمله ۱۸، ۱۹، و ۲۲ محرم در منابع دیده می شود. [امین، أعیان الشیعة، ۱۴۰۳ق، ج ۱، ص: ۶۲۹].

شهادت امام سجاد علیه السلام، به دستور ولید بن عبد الملک و با سم گزارش شده است. [شبروی، الاتحاف بحب الاشراف، ص ۱۴۳]. مزار او در قبرستان بقیع کنار قبر امام حسن مجتبی علیه السلام، [مفید، الارشاد، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۱۳۸]. امام محمد باقر علیه السلام و امام جعفر صادق علیه السلام است.

«حق زن این است که بدانی خدای تعالی او را مایه آرامش و انس تو قرار داده و این نعمتی است از خدا بر تو.» (شهیدی، زندگانی علی بن الحسین، ص ۱۷۹).

همسران و فرزندان

در منابع تاریخی تعداد فرزندان امام سجاد علیه السلام ۱۵ نفر ذکر شده که ۱۱ نفر آنها پسر و ۴ نفر دختر بوده اند. [مفید، الارشاد، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۱۵۵]. نام فرزندان و همسران امام طبق نوشته شیخ مفید چنین است: [مفید، الارشاد، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۱۵۵].

همسر نسب فرزندان

ام عبدالله دختر امام حسن علیه السلام امام محمد باقر علیه السلام
جیدا (کنیز) زید و عمر و از کنیزان دیگر عبدالله، حسن و حسین اکبر- حسین اصغر، عبدالرحمن و سلیمان - علی و خدیجه - محمد اصغر

امامت

امامت امام سجاد علیه السلام با شهادت امام حسین علیه السلام در عاشورای سال ۶۱ قمری آغاز شد و تا زمان شهادتش، یعنی سال ۹۴ قمری یا سال ۹۵ قمری ادامه داشت. بنابر روایاتی صریح در منابع شیعی، امام سجاد علیه السلام جانشین و وصی حسین بن علی علیه السلام است. [کلینی، الکافی، ۱۴۰۷ق، ج ۱، صص ۱۸۸-۱۸۹]. در احادیث نقل شده از پیامبر صلی الله علیه و آله درباره اسامی امامان شیعه هم نام امام سجاد علیه السلام در میان امامان آمده است. [شیخ مفید، الاختصاص، ۱۴۱۴ق، ص ۲۱۱؛ طبرسی، إعلام الوری بأعلام الهدی، ۱۳۷۶ش، ج ۲، ص ۱۸۲-۱۸۱]. متکلمان شیعه مانند شیخ مفید، برتری علمی و عملی وی بر دیگران پس از پدرش را نخستین دلیل بر امامت وی دانسته اند. [مفید، الارشاد، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۱۳۸].

حاکمان دوره امامت امام سجاد علیه السلام، عبارتند از: یزید بن معاویه (۶۱-۶۴ق)، عبدالله بن زبیر (۶۱-۷۳) که حاکم مستقل مکه بوده است، معاویه بن یزید (چند ماه از سال ۶۴)، مروان بن حکم (نه ماه از سال ۶۵)، عبدالملک بن مروان (۶۵-۸۶) و ولید بن عبد الملک (۸۶-۹۶). [شیخ مفید، الارشاد، مؤسسة الاعلمی للمطبوعات، ص ۲۵۴؛ مجلسی، بحار الانوار، المكتبة الاسلامیه، ج ۴۶، ص ۱۲].

واقعه کربلا و اسارت

امام سجاد علیه السلام در واقعه کربلا و در روزی که امام حسین علیه السلام و یارانش به شهادت رسیدند، به شدت بیمار بود به گونه ای که در مواردی که می خواستند او را به قتل برسانند، [مفید، الارشاد، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۱۱۳]. عده ای گفتند: او را همین بیماری که دارد کفایت می کند. [طبرسی، اعلام الوری، ج ۱، ص ۴۶۹].

کوفه

پس از واقعه کربلا، اهل بیت امام حسین علیه السلام را به اسیری گرفتند و روانه کوفه و شام کردند. هنگام بردن اسیران از کربلا به کوفه، بر گردن امام سجاد علیه السلام غل و جامعه [جامعه، طوق ماندنی است که دست ها و گردن را با آن به هم می بندند] نهادند و چون بیمار بود، و نمی توانست خود را بر پشت شتر نگاه دارد هر دو پای او را بر شکم شتر بستند. [شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۵۱-۵۲].

ویژه نامه

شهادت امام سجاد علیه السلام

حوادثی در پی داشت و به واقعه خزه شهرت یافت. مردم شهر با عبدالله بن حنظله -که پدرش حنظله به غسیل الملائکه معروف بود- بیعت کردند و بنی امیه را که شمار آنان به ۱۰۰۰ تن می‌رسید، نخست در خانه مروان بن حکم به محاصره افکندند، سپس از شهر بیرون راندند. [شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ۱۳۸۵ ش، ص ۸۲-۸۳]. امام سجاد علیه السلام از آغاز شورش خود را کنار کشید و با مردم هم داستان نگشت، چون پایان کار را می‌دانست. [شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۸۶].

در روزهای پریگردار واقعه حره، مروان (از دشمنان اهل بیت علیهم السلام) نزد عبدالله بن عمر رفت و از او خواست تا خانواده وی را نزد خود نگاه دارد، ولی عبدالله پذیرفت. مروان چون از حمایت او ناامید شد پناه به امام سجاد علیه السلام برد. امام با بزرگواری خاص خود خواهش او را قبول فرمود و کسان مروان را همراه با زن و فرزند خود به ینبع (چشمه ساری نزدیک مدینه از جانب راست کوه رضوی) فرستاد. [طبری نوشته است که امام سجاد علیه السلام با مروان دوستی قدیمی داشت. ولی این سخنی بی‌اساس است چرا که مروان هیچگاه به بنی هاشم روی خوش نشان نداده است. بنابراین جایی برای دوستی او با امام علیه السلام نبوده است. طبری می‌خواهد جوانمردی را که خاندان هاشم از حد اعلائی آن برخوردار بوده‌اند نادیده بگیرد و آن را به حساب دوستی شخصی بگذارد. شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۸۳].

امام در این حادثه، ۴۰۰ خانواده را در کفالت خود گرفت و تا وقتی که لشکر مسلم بن عقبه (فرمانده لشکر یزید در واقعه حره) در مدینه بود هزینه آنان را می‌پرداخت. [شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۸۶].

قیام توابین

نهضت توابین یکی دیگر از نهضت‌های پس از واقعه کربلا بود که رهبری آن را سلیمان بن صرد خزاعی، به همراهی تنی چند از دیگر سرشناسان شیعه در کوفه بر عهده داشتند. توابین در مجموع بر آن بودند تا در صورت پیروزی، امامت جامعه را به اهل بیت علیهم السلام بسپارند و بالطبع از نسل فاطمه علیها السلام، کسی جز علی بن حسین علیه السلام برای این کار وجود نداشت. اما رابطه سیاسی خاصی بین امام سجاد علیه السلام و توابین وجود نداشته است. [جعفری، تشیع در مسیر تاریخ، ص ۲۸۶].

قیام مختار

قیام مختار نیز سومین جنبش مهم پس از واقعه کربلا است که درباره ارتباط امام سجاد علیه السلام با این جنبش نیز ابهاماتی وجود دارد. این ارتباط نه تنها از زاویه نگرش سیاسی، بلکه از جنبه اعتقادی (پیروی مختار از محمد بن حنفیه) نیز مشکلاتی را در بردارد. گفته شده که مختار پس از آنکه موفق شد در کوفه شیعیانی را به سوی خود جذب کند، از امام سجاد علیه السلام استمداد جست، اما امام روی خوش نشان نداد. [طوسی، اختیار معرفة الرجال، ص ۱۲۶].

فضائل و مناقب

عبادت

مالک بن انس می‌گوید: علی بن حسین در شبانه روز هزار رکعت نماز می‌خواند تا اینکه از دنیا رحلت کرد. لذا به ایشان «زین العابدین» می‌گویند. [ذهبی، العیبر، ج ۱، ص ۸۳]. ابن عبد ربّه می‌نویسد: هنگامی که علی بن حسین آماده نماز می‌شد، لرزه عجیبی وجودش را فرا می‌گرفت. از ایشان در این باره سؤال شد، فرمود: «وای بر شما! آیا می‌دانید که من در برابر چه کسی می‌خواهم بایستم و در برابر چه کسی می‌خواهم مناجات کنم؟!» [ابن عبد ربّه، عقد الفرید، ج ۳، ص ۱۶۹؛ ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۴، ص ۳۹۲].

بنابر برخی گزارش‌ها، امام سجاد علیه السلام در کوفه خطبه‌ای ایراد کرده است؛ ولی توجه به شرایط کوفه و سختگیری و بی‌رحمی مأموران حکومت و بیم کوفیان از آنان، پذیرفتن چنین گزارشی را دشوار می‌سازد. سخنان امام سجاد علیه السلام در خطبه کوفه، به خطبه او در مسجد اموی دمشق بسیار شبیه است. از این رو احتمال می‌رود که با گذشت زمان روایان حادثه‌ها را با هم آمیخته باشند. [شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۵۶-۵۷].

ابن زیاد، امام سجاد علیه السلام و سایر اسیران کربلا را در زندان نگاه داشت و نامه‌ای به شام نوشت و از یزید کسب تکلیف کرد. یزید پاسخ داد، اسیران و سرهای شهیدان کربلا را به شام بفرستد. ابن زیاد، امام سجاد علیه السلام را غل بر گردن نهاد و با اسیران همراه مُحفَر بن ثعلبه روانه دمشق کرد. [شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۵۸-۵۹].

امام سجاد علیه السلام:

«حق کسی که به تو بدی کند اینست که بر او ببخشی. و اگر دانستی که بخشیدن او بد است، داد خود را از او بگیری. خدای -تبارک و تعالی- گوید بر کسی که بدو ستم رسیده باشد و دادخواهی کند گناهی نیست.»

شهیدی، زندگانی علی بن الحسین، ص ۱۸۷.

شام

امام سجاد علیه السلام در مسجد شام خطبه‌ای خواند و خود و پدر و جد خویش را به مردم شناساند و به شامیان گفت که آنچه یزید و کارگزاران او بر زبان‌ها انداخته‌اند درست نیست. پدر او خارجی نیست و نمی‌خواسته است جمعیت مسلمانان را بر هم بزند، و در بلاد اسلام فتنه برانگیزد. او برای حق و به دعوت مسلمانان به پاخاست تا دین را از بدعت‌هایی که در آن پدید شده بزاید و به سادگی و نزهت عصر جدّ خود برساند. [شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۷۵].

بازگشت به مدینه

به نوشته شیخ مفید سرانجام خاندان امام حسین علیه السلام روزاربعین از شام به سوی مدینه حرکت کرد. [منتظرالقائم، تاریخ امامت، ۱۳۹۰ ش، ص ۱۵۹، به نقل از: شیخ مفید، الارشاد، ج ۲، ص ۱۲۶]. امام سجاد علیه السلام که تا ۳۴ سال پس از واقعه کربلا زنده ماند، همواره تلاش می‌کرد یاد و خاطره شهدای کربلا را زنده نگه دارد. امام هر گاه آب می‌نوشید به یاد پدر بود و بر مصایب امام حسین علیه السلام گریه می‌کرد و اشک می‌ریخت.

در روایتی از امام صادق علیه السلام آمده است، «امام زین العابدین علیه السلام چهل سال بر پدر بزرگوارش گریه کرد، در حالی که روزها روزه بود و شب‌ها به نماز می‌ایستاد، هنگام افطار که غلام حضرت برای ایشان آب و غذا می‌برد، و عرض می‌کرد بفرمایید، حضرت می‌فرمود: فرزند رسول خدا گرسنه کشته شد! فرزند رسول خدا تشنه، کشته شد! و پیوسته این سخن را تکرار می‌کرد و گریه می‌کرد به گونه‌ای که اشک‌های آن حضرت با آب و غذایش مخلوط می‌شد. پیوسته این گونه بود تا رحلت کرد.» [سید بن طاووس، اللهوف، ص ۲۹۰؛ مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۵، ص ۱۴۹؛ شیخ عباس قمی، نفس المهموم، ج ۱، ص ۷۹۴].

قیام‌های مهم معاصر امام سجاد

در دوران امام سجاد علیه السلام و پس از واقعه کربلا جنبش‌های مختلفی صورت گرفت که مهمترین آنها عبارتند از:

واقعه حره

بعد از واقعه کربلا در سال ۶۳ ق، مردم مدینه علیه امویان قیام کردند که این قیام

ویژه نامه

شهادت امام سجاد علیه السلام

مالک بن انس می گوید: هنگامی که علی بن حسین احرام بست، لبیک اللهم لبیک را قرائت کرد و در همان لحظه، بیهوش شده و از مرکب خود به زمین افتاد. [ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ۱۴۱۴ق، ج ۴، ص ۳۹۲].

کمک به فقرا

ابو حمزه ثمالی می گوید: علی بن حسین شبانه مقداری غذا بردوش خود می گذاشت و در تاریکی شب به صورت مخفیانه به فقرا می رساند و می فرمود: «صدقه ای که در تاریکی شب داده شود، غضب خداوند را خاموش می کند.» [ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۴، ص ۳۹۳].

محمد بن اسحاق می گوید: مردمی در مدینه زندگی می کردند و نمی دانستند معاش آنها از کجا تأمین می شود؛ با درگذشت علی بن حسین غذای شبانه آنان قطع شد. [ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ۱۴۱۴ق، ج ۴، ص ۳۹۳].

امام سجاد علیه السلام:

«حق خواهنده، دادن بدو بمقدار نیاز است. حق کسی که چیزی از او خواسته شده اینست که اگر داد، از او با سپاس و قدردانی از فضل او، پذیری. و اگر نداد عذر او را قبول کنی.»

شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۱۸۷.

شب هنگام انبان های نان را بر پشت خود برمی داشت و به خانه مستمندان می رفت و می گفت: صدقه پنهانی، آتش غضب پروردگار را خاموش می کند. برداشتن این انبان ها بر پشت او اثر نهاده بود و چون به جوار پروردگار رفت به هنگام شست و شوی آن حضرت آن نشانه ها را بر پشت او دیدند [حلیة الاولیاء ج ۳ ص ۱۳۶؛ اربلی، کشف الغمه، ج ۲، ص ۷۷؛ ابن شهر آشوب، مناقب، ج ۴، ص ۱۵۴؛ صفة الصفوة ج ۲ ص ۱۵۴؛ خصال ص ۶۱۶؛ علل الشرایع ص ۲۳۱؛ بحار ص ۹۰؛ به نقل شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ۱۳۸۵ش، ص ۱۴۷-۱۴۸]. ابن سعد نویسد: چون مستمندی نزد او می آمد، برمی خواست و حاجت او را روا می کرد و می گفت: صدقه پیش از آنکه به دست خواهنده برسد، به دست خدا می رسد. [طبقات ج ۵ ص ۱۶۰؛ به نقل شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۱۴۸].

سالی، قصد حج کرد. خواهرش سکینه توشه ای به ارزش هزار درهم برای وی آماده ساخت. چون به حره رسید، آن توشه را نزد او بردند. امام همه آن را میان مستمندان پخش فرمود. [اربلی، کشف الغمه، ج ۲، ص ۷۸؛ صفة الصفوة ج ۲ ص ۵۴؛ به نقل شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۱۴۸].

علی بن الحسین علیه السلام پسر عمویی مستمند داشت. شب هنگام چنانکه وی او را شناسد، نزدش می رفت و چند دینار بدو می بخشید. آن مرد می گفت: علی بن الحسین رعایت خویشاوندی را نمی کند، خدا او را سزا دهد. امام این سخنان را می شنید و شکیبائی و بردباری می کرد و خود را بدان خویشاوند نمی شناساند. چون به دیدار خدا رفت آن احسان از آن مرد بریده شد و دانست که آن مرد نیکوکار علی بن الحسین بوده است پس بر سر مزار او رفت و گریه کرد. [اربلی، کشف الغمه، ج ۲، ص ۱۰۷؛ حلیة الاولیاء ج ۳ ص ۱۴۰؛ به نقل شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۱۴۸].

ابونعیم نویسد: دو بار مال خود را با مستمندان قسمت کرد و گفت: خداوند بنده مؤمن گناهکار توبه کننده را دوست دارد [اربلی، کشف الغمه، ج ۲، ص ۱۳۶؛ حلیة الاولیاء ج ۳ ص ۱۴۰؛ به نقل شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۱۴۸]. و نویسد: مردم او را بخیل می دانستند و چون به جوار حق رفت دانستند که هزینه صد خانوار را عهده دار بوده است. [صفة الصفوة ج ۲ ص ۵۴؛ حلیة الاولیاء ج ۳ ص ۱۳۶؛

طبقات ج ۵ ص ۱۶۴؛ به نقل شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۱۴۸]. چون گدائی نزد او می آمد، می گفت مرحبا به کسی که توشه مرا به آخرت می برد. [کشف الغمه ج ۲ ص ۷۷؛ مناقب ج ۴ ص ۱۵۴؛ حلیة الاولیاء ج ۳ ص ۱۳۶؛ بحار ص ۱۳۷؛ به نقل شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۱۴۸].

رفتار با بردگان

از تلاش های امام، که هم جنبه دینی داشت و هم جنبه سیاسی، توجه به بردگان بود؛ قشری که بخصوص از زمان خلیفه دوم (عمر بن خطاب) به بعد و مخصوصا در عصر امویان، مورد شدیدترین فشارهای اجتماعی بودند و از محروم ترین طبقات جامعه اسلامی در قرون اولیه به شمار می رفتند.

امام سجاد علیه السلام، مانند امیرالمؤمنین علی علیه السلام که با برخورد اسلامی خویش بخشی از موالی عراق را به سمت خویش جذب کرد، کوشید تا حیثیت اجتماعی این قشر را بالا برد.

سید الاهل نوشته است: امام سجاد علیه السلام در حالی که نیازی به بردگان نداشت، آنها را می خرید. این خریدن تنها برای آزاد کردن آنها بود. بردگان که چنین نیتی از امام می دیدند، خود را در معرض او می نهادند تا امام آنها را بخرد. امام سجاد علیه السلام در هر زمان و موقعیتی به آزادی آنها می پرداخت، به طوری که در شهر مدینه عده زیادی، همچون یک لشکر از موالی آزاد شده، از زن و مرد، به چشم می خورد که همگی از موالی امام بودند. [سید الاهل، زین العابدین، صص ۷، ۴۷].

آثار

قرآن با دست خط منسوب به امام سجاد علیه السلام که در موزه آستان قدس رضوی نگهداری می شود.

امام سجاد علیه السلام:

بارالها، چنان کن که از هیبت پدر و مادرم همانسان که از هیبت پادشاه خودکامه، بیمناک باشم و به آنان چون مادری مهربان نیکی کنم. و طاعت مرا نسبت به آنان و نیکویی مرا درباره ایشان در نظرم از خواب در چشم خسته شیرینتر کن و از آب خنک در کام تشنه گواراتر. چندان که خرسندی شان را بر خرسندی خود برتری دهم، و آرزوشان را بر آرزوی خود مقدم بدارم، و نیکویی آنان را، هر چند اندک، درباره خود بسیار شمارم، و نیکویی خود را در مورد آنان، هر چند بسیار، اندک انگارم.

صحیفه سجادیه، دعای ۲۴، ص ۱۵۲.

شیخ مفید می نویسد: علمای اهل سنت علوم بسیاری را از امام سجاد علیه السلام نقل کرده اند و پندها، دعاها، احادیثی در فضل قرآن، حلال و حرام، جنگ ها و روزها (تاریخ) از وی بجا مانده است که نزد علما مشهور است. [مفید، الارشاد، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۱۵۳]. گفتنی است از امام سجاد حدود سیصد حدیث در کتب اربعه شیعه آمده است. [منتظر القائم، تاریخ امامت، ۱۳۹۰ش، ص ۱۷۲].

همچنین مجمع جهانی اهل بیت کتابی با عنوان کتاب شناسی امام سجاد، صحیفه سجادیه و رساله حقوق را به چاپ رسانده که کتب مرتبط با امام سجاد علیه السلام را معرفی نموده است.

صحیفه سجادیه

صحیفه سجادیه، مجموعه دعاهای امام سجاد علیه السلام و آینه ای است که تصویر اجتماع آن روز - به ویژه مدینه - را در آن می توان دید: بیزاری از کردار و گفتار زشت مردم آن روز و پناه بردن به خدا از آنچه می بیند و می شنود، و روشن نمودن راه درست در پرتو تربیت دین و قرآن و پاکیزه ساختن جان ها از آلایش؛ گویی امام می خواهد تا آنجا که ممکن است، به زبان دعا مردم را از شیطان ببرد و به خدا پیوند دهد. [شهیدی،

زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۱۰۵] افراد مختلفی صحیفه سجادیه را به فارسی ترجمه و منتشر کرده اند.

رساله حقوق

رساله حقوق، یکی از چند اثر منسوب به امام سجاد علیه السلام است. در این رساله ۵۱ حق (یا ۵۰ حق طبق برخی نسخه ها) شمارش شده است. [شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۱۶۹-۱۷۰] این اثر را افراد مختلفی به فارسی برگردانیده اند و بارها به چاپ رسیده است.

برخی از حق های شمارش شده در این رساله از این قرار است:

حق خدا، حق نفس، حق زبان، حق نماز، حق صدقه، حق معلم، حق رعیت، حق زن، حق مادر، حق پدر، حق فرزند، حق برادر، حق بنده، حق همنشین، حق همسایه، حق وام خواه، حق خصم بر تو، حق شادکننده تو، حق بدکننده، حق اهل ذمه،

دعای سحر مشهور به دعای ابوحمزه

این دعا را امام زین العابدین در سحرهای ماه رمضان می خواند و ابوحمزه ثمالی از آن حضرت نقل کرده است. این دعا در بردارنده مفاهیمی متعالی و تعابیری شیوا و فصیح است.

زیارت امین الله

زیارتنامه ای است که امام سجاد علیه السلام هنگام زیارت مزار حضرت علی علیه السلام خوانده است. [ابن مشهدی، المزار الكبير، ص ۲۸۵؛ ابن قولویه، کامل الزیارات، ۱۳۵۶ق، ص ۳۹]

یازان و شاگردان

ابوحمزه ثمالی: راوی، محدث و مفسر امامی قرن دوم که از اصحاب امام سجاد علیه السلام، امام باقر علیه السلام، امام صادق علیه السلام و امام کاظم علیه السلام بود.

ابو خالد کابلی: ملقب به کنکر، از رجال شیعی سده اول قمری و از اصحاب امام سجاد علیه السلام و امام باقر علیه السلام.

آبان بن تغلب: ادیب، قاری، فقیه، مفسر و از محدثان بنام امامیه که محضر امام سجاد علیه السلام، امام محمد باقر علیه السلام و امام جعفر صادق علیه السلام را درک کرد.

جابر بن عبدالله انصاری: صحابی پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله است که در بسیاری از غزوه ها و سرایا شرکت کرد. جابر، راوی حدیث لوح است - که در بردارنده نام امامان شیعه از زبان پیامبر صلی الله علیه و آله است. جابر را از اصحاب امام علی علیه السلام و ائمه تا امام باقر علیه السلام دانسته اند.

سُلَیْم بن قیس هلالی: از اصحاب خاص چهار امام نخست شیعه علیه السلام که محضر امام باقر علیه السلام را هم درک کرده است. او از قدیمی ترین علمای شیعه و بزرگان اصحاب ائمه علیه السلام و مورد وثوق آنان بوده و نزد ایشان از محبوبیت خاصی برخوردار بوده است. حسن بن محمد بن حنفیه: از محدثان قرن اول، فرزند محمد بن حنفیه و نواده علی بن ابیطالب علیه السلام است.

سعید بن مسیب بن حزن قرشی مخزومی: از تابعین که او را از فقهای هفتگانه مدینه در زمان امام سجاد علیه السلام به شمار آورده اند.

یحیی بن اُم طویل فرزند دابیه ی حضرت سجاد علیه السلام بود و به برکت ارتباط نزدیک با امام زین العابدین و استفاده از معارف امام، از صلابت و استقامت کم نظیری در دفاع از حق و حقیقت و مبارزه با حاکمیت فرهنگ طاغوت برخوردار شد. (معجم رجال الحدیث، ج ۲۰، ص ۳۴)

سعید بن جبیر: مفسر و از تابعین و اصحاب امام سجاد علیه السلام است.

محمد بن جبیر بن مُطعم

سخنان بزرگان اهل سنت درباره وی

محمد بن مسلم زهری: نه هاشمی ای را برتر از او و نه کسی را فقیه تر از او دیدم. [ابن کثیر، البداية و النهاية، ج ۹، ص ۱۲۴؛ الذهبی، تذکرة الحفاظ، ج ۱، ص ۷۵؛ الامینی، تکملة الغدير، ج ۲، ص ۴۰۶]

شافعی: او فقیه ترین مردم مدینه بود. [ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ۱۹۶۲م، ج ۱۵، ص ۲۷۴]

جاحظ: کسی را ندیدم که در فضیلت او شک داشته باشد و یا در مقدم بودن او سخنی گوید. [ابن عنبه، عمدة الطالب فی انساب آل ابی طالب، ص ۱۹۴؛ شهیدی، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، ص ۱۰۸]

منابع

ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، تحقیق محمد ابوالفضل ابراهیم، بیروت، دار احیاء الکتب العربیة، ۱۹۶۲م.

ابن عنبه، احمد بن علی، عمدة الطالب فی أنساب آل أبی طالب، تصحیح محمد حسن آل الطالقانی، نجف، منشورات المطبعة الحیدریة، ۱۳۸۰ق/۱۹۶۱م.

ابن قولویه، جعفر بن محمد، کامل الزیارات، نجف، مطبعة المبارکة المرتضویة، ۱۳۵۶ق.

ابن مشهدی، محمد بن جعفر، المزار الكبير، قم، مؤسسة النشر الاسلامی، ۱۳۷۸ش.

ابن کثیر، البداية و النهاية، تحقیق علی شیری، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۸ق/۱۹۸۸م.

امین، سید محسن، اعیان الشیعه، بیروت، دارالتعارف، ۱۴۰۳ق.

امینی، عبدالحسین، تکملة الغدير: ثمرات الاسفار الی الاقطار، تحقیق مرکز الامیر ل احیاء التراث الاسلامی، بیروت، مرکز الغدير للدراسات و النشر و التوزیع، ۱۴۲۹ق/۲۰۰۸م.

ذهبی، محمد بن احمد، تذکرة الحفاظ، بیروت، دار احیاء التراث العربی، بی تا.

ذهبی، محمد بن احمد، سیر اعلام النبلاء، تحقیق شعیب ارنؤووط، بیروت، مؤسسة الرسالة، ۱۴۱۴ق.

سید الاهل، عبدالعزيز، زین العابدین، قاهره، مکتبة وهبة، ۱۹۶۱م.

شبروی، جمال الدین، الإتحاف بحب الأشراف، قم، دارالکتاب، ۱۴۲۳ق.

شهیدی، سید جعفر، زندگانی علی بن الحسین علیه السلام، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ سیزدهم، ۱۳۸۵ش.

شیخ صدوق، محمد بن علی، عیون أخبار الرضا علیه السلام، تهران، نشر جهان، چاپ اول، ۱۳۷۸ش.

شیخ مفید، محمد بن محمد، الإختصاص، بیروت، دارالمفید، ۱۴۱۴ق.

شیخ مفید، محمد بن محمد، الارشاد فی معرفة حجج الله علی العباد، قم، کنگره شیخ مفید، ۱۴۱۳ق.

صحیفه سجادیه، ترجمه اسدالله میشری، تهران، نشر نی، ۱۳۷۰ش.

طبرسی، فضل بن حسن، إعلام الوری بأعلام الهدی، قم، مؤسسة آل البيت لإحياء التراث، ۱۳۷۶ش.

قمی، شیخ عباس، منتهی الامال فی تواریخ النبی و الال، قم، دلیل ما، ۱۳۷۹ش.

کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تصحیح علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، تهران، دار الکتب الاسلامیه، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ق.

منتظر القائم، اصغر، تاریخ امامت، قم، دفتر نشر معارف، چاپ پانزدهم، ۱۳۹۰ش.

عَلَّمَ الْقُرْآنَ
عَلَّمَ الْقُرْآنَ
عَلَّمَ الْقُرْآنَ
عَلَّمَ الْقُرْآنَ
عَلَّمَ الْقُرْآنَ

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ
وَعَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ
وَعَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ
وَعَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ